

سعید یحیی خطاط

سەر رۆشنیری و کەلهپوورو خستنه کاری پارو دروینی یه جۆر زۆر بۆ ئەم مەههسته . لەم دەولهته ئیمپریالی یانه ئەمریکا ئالاهه لگری شهري سايكۆلۆجی به . به تايهتی كه بارودۆخی گونجاوه لهرووی ئابوری بهوه . لههه مان کاتدا ئەمریکا ئاشکرای کردوه که درندهترین و چه پهترین ئیمپریالیزمی جیهانه و دهست دهخاته نیو کاروباری ناوخرۆی دهولهتانه و پالپشتی رژیمی کۆنه په رست و دیکتاتورۆ شۆفینی دهکات و ناوه ناوهدیش شهري له گهل دهولهتانی سه ره به خۆ بهرپا دهکات . « جیمس بۆرنهام » له کتیبه کهمی ناوی ناوه « خهبات له پیناو جیهان » دا ده لێ : = ئامانجمان دروستکردنی دهولهتییکی ئەمریکایی جیهانی به ، بارودوخیکی ئهوتۆی هه بهن بتوانن چاودیری هه موو ولانی جیهان بکات .

دهزگاکانی شهري سايكۆلۆجی و سیسته می پروپاگه ندهی ئەمریکا بۆ ناوخرۆی ولات ئه و دهنگوباسه هه لده بژیرن که له گهل بهرزه وهندی ئه وان بگونجی و دهنگوباسی تر پشت گوێ ده خرین و ته نیا لپرسراوه کان ئاگادار ده بن و له جیاتی ئه وه دهنگوباسی سووک و ساده بۆ هاو نیشتمانی ئەمریکایی بلأوده که نه وه و له کاروباری سیاسی دوور ده خرته وه وه بهندی چه ند رووداو یکی دیکهی ده که ن وهك بینینی فلیمی ترسو و پیرانکاری و گوێ دانه راپۆرتی رۆژانه ی پۆلیسی سه به رت به تاوان و پساو کوشتن و دهنگوباسی دادگا که به شیوه به کی ریکۆپتیکی رۆژانه له نێزگه و ته له فزیۆندا بلأو ده کرینه وه . ههروه ها ئەم دهزگایانه باسی دراو ته رخان کردن بۆ کاروباری سه ربازی ده که ن ، که گوایه بۆ پاراستنی ئەمریکا و بهرزه وهندی به گرنه گه کانی ئەمریکایی سه به تايه تی دوا ی رووداوی سیاسی له هه ر ولاتیکی بیت .

ئه وهی شایانی باسکردن بیت ئەمه یه ، که زۆربه ی زۆری گهوره پیاوه کانی ئەمریکا بهر له وه رگرتنی فه رمانه موایی شوینی دیار و ناسراویان بووه له ئیحتیکارات . . بۆ نمونه « رۆبه رت مه کنه مارا » پیتش ئه وه ی بکرینه وه زبیری به رگری ، کۆمپانیای به رهه م هینه ری ئۆتۆمبیلی « فۆرد » ی به ریۆه ده بردو دوا ی وه زبیریشی کرایه سه رۆکی بانقی ئاوه دانی ده وله تان . واته دهزگاکانی بلأو کردنه وه وه شهري سايكۆلۆجی پتیه ونده ی راسته و خۆیان به کارتله و سه رمایه داره کانه وه هه به و به کراست له لایه ن ئه وان وه سه ره په رشتی ده کرین و درلویان بۆ ته رخان ده کرۆ وهك کۆمپانیای « دویونت » و کۆمپانیای « ژنرال مۆتۆرز » که گهوره ترین کارخانه ی ئۆتۆمبیل و تانکی سه ربازی هه یه و له دروستکردنی ئه و بۆمبا ئه تۆمه ی خرایه سه ره ره رۆشیا به شداری کردبوو .

سه رمایه داره کانی ئەمریکا بۆ ئه وه ی کۆمه لیان بیریته ریۆه و بهرزه وهندی چینه به تیان بیاریزیری ، ده بن پایه ی ئەم رژیمه قایم بکه ن چ به سه لماندن و چ به چه سپاندنه سه ر ، یا به هه ردوو ریگا بیت . یا وهك تیۆرانی ئەمریکا (داونسون) ده لێ : له کۆمه لی

مه به ست له شه ری سايكۆلۆجی ، کارتیکردنه سه ره بری و هه ست و جوولانه وه ی کۆمه لیک یا چه ند ده وله تیکه له لایه ن ده وله تی یا چه ند ده وله تانی تره وه ، به پیتی پلانیکی نه خشه بۆ کیشرا و به جۆریک که خزمه تی ئه و نه نجامانه بکات که بۆی ها تۆنه کایه وه .

ئەم شه ره بیش ته نیا به پروپاگه نده ناکریت و چه ند شیوه ی دیکه یی هه ن . « پۆل لاینیرگه ر » پیتی وایه شه ری سايكۆلۆجی بریتی به له به کار هینانی پروپاگه نده و دهنگوباس شان به شانی جوولانه وه ی سه ربازی و ئابوری و سیاسی به مه به ستی بۆ چه نگ خۆ ئاماده کردن و کارتیکردنه سه ره سیاست و رۆشنیری و نانه وه ی ترسو ناره حه تی و شتی تر بۆ ئەم کاره ش هه رچی له ئیمكاندا بی نه نجام ده درۆ وهك ژه هه را و کردنی خۆراک و له ناو بردنی پتیه ونده ی بازرگانی سه تی ده ره وه و نیکدانی کارگه ر پشه سازی ، که ده بیته هۆی نزم بوونه وه ی ره وشت و وره .

مه رچ نیه شه ری سايكۆلۆجی ته نیا له کاتی چه نگدا به کاریت و مه رجیش نیه هه ربۆ دوژمن بی ، به لکو دزی ولاته بی لایه ن و دوسته کانی ش نه نجام ده درۆ . بۆ به لگه له سا ئی 1942 دا واته له گه رمه ی چه نگی دووه می جیهاندا ، ئەمریکا چه ند دهزگایه کی پروپاگه نده ی پیک هینا وهك : نووسینگه ی راگه باندنی سه ربازی و نووسینگه ی راستی و سه رزمیر کردن و نووسینگه ی به ریۆه بردنی به په له و هه ندی ئازانی دهنگوباس و نووسینگه ی دیکه ی سه ره به سوپا . . پاشان که شه ر کۆتایی ها ت ، هه مان دهزگا دووباره دامه زرانه وه و له لایه ن وه زبیری ده ره وه ی پیتشووی ئەمریکا « جۆن فۆستنه ر دالاس » سه رکرده تی شه ری سايكۆلۆجی له کانی ناشتیدا ده کرا . ههروه ها رژیمی « هیتلنه ر » شه ری سايكۆلۆجی دزی گه لی ئه له مان له بواری پروپاگه نده ی درۆ و بلأو کردنه وه ی ترسو وهك : ده بن گه لی ئه له مان بیته گولله تۆپ ته فیتندری . داگیرکردنی پۆله ندا و چیکۆسلۆفاکیا و به شیکی به کیتی سۆقیه ت بۆ ده ست به سه ر داگرتنه سه ر ئه و گه لانه و به کار هینانیان بوو له پیناو پشه سازی جه نگ و به ره هه م هینانی چه کو ته قه مه نی . له ولاته بی لایه نه کانی وهك سویره او سوید ، پشه ی کرۆ گرتنه کانی ئه له مان ئه وه بوو ئەم ده وله تانه (له زبیری ترسا) پتیه ستی به کانی جه نگ جی به جی بکه ن و نیسه ت به ولاته دوسته کانی وهك ئیتالیا و یابان هه ربۆیه بوو که ئەم ده وله تانه به رده وایه ن له سه ره به کگرتن و یارمه تی .

له دوا ی چه نگی دووه می جیهان و رزگار بوونی زۆربه ی زۆری میله تان و به دی هینانی سه ره به ستی له چوارچێوه ی سنووریکی دیار کرا ودا ، داگیرکه ر و ئیمپریالیزم زیاتر هه ول و له قه لایاندا له پیناو وه رگرتنه وه ی بهرزه وهندی تاییه ت به شله ژاو کردنی به ره هه م و ئابوری نیشتمانی و هیرش بردنه

نیمه‌دا پروپاگنده بو نیمه به توانای بیر کردنه وهی خه‌لک به‌ند بکریت به‌فیل یا به‌راستی گورین و شتی تر . « هیو کارلتون گرین » کونه به‌ریتوه به‌ری ده‌سته‌ی نیتزگه‌ی نینگلتر ده‌لی : « نیمه نه‌گه‌ر پیوستی نه و خه‌لکانه‌ی له‌ولانه تازه بین‌گه‌شتوه‌کاندا ده‌ژین - ناسیا ، نه‌فریقا ، نه‌میریکای لاتین - جی به‌جی نه‌که‌ین ، ره‌نگه له‌شوینی دیکه به‌دوای نامانج بگه‌رین و زبان به‌خشیتته خۆمانه‌وه . »

له‌ده‌روه‌ی ولانه به‌کگرتوه‌کانی نه‌میریکا ، ده‌زگای شهری سایکولوژی گوفارو روژنامه و نیتزگه و کتیبو فلیمی سینهما بلاوده‌کانه‌وه . به‌ر له‌شهری حوزه‌برانی سالی ۱۹۶۷ که له‌ناوچه‌ی عه‌رب نشین رووی دا ، نه‌م ده‌زگایانه به‌وه پیری سه‌به‌ستی چالاک‌یان ده‌نواندو بارو دوخی گونجاویان بو نه‌وه شه‌یه ناماده ده‌کرد ! بو نمونه ده‌زگای به‌کگرتووی بلاو کردنه‌وه دانان و گورین و کومپانیای چاپه‌مندی چهند گوفاری « سوپه‌رمان » و « سیخوره‌کان » و چهند گوفاریکی دیکه‌ی مندالان .

له « میسر » دا له سالی ۱۹۴۳ به‌وه تا سالی ۱۹۴۸ هوه گوفاری « المختار » بلاوده‌کرایه‌وه ، پاشان دووباره له سالی ۱۹۵۶ هوه بلاو کرایه‌وه . نه‌م گوفاره راسته و خۆ پروپاگنده‌ی بو سوپای نه‌میریکا ده‌کرد که گوايه قه‌لای ناشتی و پاریزگاری سه‌به‌ستی و نازادی به ! له سالی ۱۹۵۳ دا ده‌زگای « فرانکلین » لفتیکی له قاهره کرده‌وه وه‌که به‌که‌م لقی نه‌م ده‌زگابه له ده‌روه‌ی نه‌میریکادا (۱) له هه‌مان کاتدا تاقمیک کومه‌لیکیان به‌ناوی (برج المراقبه) دامه‌زراندو نه‌ندامیان له خه‌لکی میسر و هی ده‌روه‌وه و ه‌رده‌گرت و ناویان ده‌نان « شایه‌ته‌کانی به‌هوه » (۲) و ده‌سته‌ی کیزوکالی ته‌مهن بیست سال و خوارتر به‌ده‌ستیک نینجیل و به‌ده‌ستی تر بلاو کراوه‌وه چاپه‌مندی به‌زمانی عه‌ره‌بیان ده‌برده کووچه و کولانی شاره‌کان و پروپاگنده‌یان دزی رژیم و کاربه‌ده‌ستان بلاو ده‌کرده‌وه .

له ده‌زگا هه‌ره گرنه‌کانی شهری سایکولوژی « نازانسی پرسگه‌ی نه‌میریکا » به - یونایتد ستایشن نیئفورمیتیشن سیرفیس USIA - . نه‌م نازانسه له سالی ۱۹۵۳ و دوا به دوا شهری کوریا دامه‌زرا به مه‌به‌ستی بلاو کردنه‌وه‌ی وینه‌ی زبانی ناوه‌وه‌ی نه‌میریکا به‌وه شتیوه‌یه‌ی کارنتی و سه‌رمایه‌داری نه‌خشه‌ی بو کیشاوه . سه‌رچاوه‌ی زانستی و ده‌نگوباسی نه‌م نازانسه ، نه‌نجومه‌نی ریکخستن و نازانسی سیخورایه‌تی نه‌میریکابه‌وه له‌زوربه‌ی زوری گوشه‌کانی جیهاندا له ژیر به‌رده‌ی روژنیری و یارمه‌تی ده‌ولته‌ته تازه بین گه‌یشتوو‌کانه‌وه نووسینگه‌ی کردوته‌وه و چهند گوفارو روژنامه و بلاو کراوه به‌زمانی هه‌مه جور ده‌رده‌کات (۳) . نه‌م نازانسه بایه‌ختیکی ته‌واوی ده‌دریتج و به‌کسر له‌لایه‌ن نه‌نجومه‌نی ناسیسی نه‌ته‌وايه‌تی نه‌میریکا سه‌ره‌پرشتی ده‌کری و ده‌زگاکانی سه‌ر به‌م .

نازانسه ده‌نگوباس به‌وه شتیوه‌یه‌ی کاربگه‌ر بیت بلاو ده‌که‌نه‌وه‌وه به‌زوری باسی چه‌کی شه‌رو دلداری و نه‌کته‌ری سینهما و کوشتن و تاوانی سه‌پرو سه‌مه‌ره ده‌که‌ن .

له‌بال چاپه‌مندا ، نازانسی پرسگه‌ی نه‌میریکا بایه‌خ به‌نیتزگه ده‌دات و نه‌وه‌نده‌ی کردوته‌وه که له‌هه‌موو قوژبنیکی جیهان بیسترئ :

۱ - نیتزگه ناسراوه‌کانی سه‌ر به‌ده‌ولته‌ت وه‌که « نیتزگه‌ی ده‌نگی نه‌میریکا » که به‌گه‌وره‌ترین ده‌زگای نیتزگه‌ی نه‌میریکا ده‌میتردرئ و به‌رنامه‌کانی به‌ره و روژه‌لات و ناوچه‌ی ده‌ریای ناوه‌ندی ده‌نیتردرئ . نه‌م نیتزگه‌یه له سالی ۱۹۵۲ دا له سه‌ر که‌شتی به‌که دامه‌زرا و به ۱۲ زمان به‌رنامه بلاوده‌کانه‌وه وه‌که عه‌ره‌بی و تورکی و فارسی و بلکاری و نه‌رمه‌نی و نه‌لبانی و هه‌ندی جار پیوه‌ندی راسته و خۆ به‌مه‌لینه‌دی سه‌ره‌کی نیتزگه ده‌کات له‌واشنتون .

۲ - هه‌ندی نیتزگه هه‌ن ده‌یانگوتریتی (نیتزگه‌ی تایه‌تی) وه‌که (نیتزگه‌ی نازادی نه‌روپا) که له سالی ۱۹۴۹ له شاری « میونخ » دا به‌سه‌روکایه‌تی ژنرال « گرتینگر » و له‌پیناو نه‌خشه دانانی شهری سایکولوژی دزی ولانه سو‌شیالیسته‌کان دامه‌زرا .

له‌م نیتزگه‌یه‌دا زیاتر له ۱۵۰۰ فه‌رمانبه‌رو کریکارو کادری هونه‌ری کارده‌که‌ن و پتر له ۵۰ به‌رنامه‌ی ناراسته کراوی چیکوسلوفاکیا و پوله‌ندا و رومانیای هه‌به‌وه باوه‌ر پیکراویکی و هزاره‌تی ده‌روه‌ی نه‌میریکا سه‌ره‌پرشتی ده‌کات . له هه‌ندی کاتدا ده‌بیته بنکه‌ی هیتزه‌کانی دژ به ده‌ولته‌ته سو‌شیالیسته‌کان و به‌رنامه بو ده‌ولته‌تیک ناراسته ده‌کات که گوايه نیتزگه‌که له‌زه‌وی نه‌وه ده‌ولته‌دایه و مولکی که‌سانی ناحزه دژ به‌وه رژیمه‌ن ، وه‌که نه‌وه نیتزگه‌ی ناوئرابوو (لیتزنی هه‌نگاریای شورشکیر) دوا هه‌ولی به‌رپاگردنی کوده‌تای سالی ۱۹۵۶ .

۳ - نیتزگه‌ی سه‌ره‌ستی - رادیو لیبرتی له نیتزگه تایه‌ته‌کانی سه‌ر به‌ولانه به‌کگرتوه‌کانی نه‌میریکابه‌وه له‌لایه‌ن « لیتزنی نه‌میریکایی بو زگارکردن له‌به‌لشه‌وی » له شاری « میونخ » به‌ریتوه ده‌بردئ . شه‌پوله‌کانی نه‌م نیتزگه‌یه ناراسته‌ی به‌کیتی سو‌قیه‌ت کراون و به‌زمانی نه‌ته‌وه‌کانی سو‌قیه‌ت بلاوده‌کرینه‌وه و ناموژگابه‌کی لیکولینه‌وه و کور کردنه‌وه‌ی ده‌نگوباس و نووسینه‌وه‌ی هه‌به .

۴ - نیتزگه‌ی ریاس Rias نه‌م نیتزگه‌یه له سالی ۱۹۴۶ دا له‌لایه‌ن و هزاره‌تی ده‌روه‌ی نه‌میریکا له به‌رلینی روژناوا دامه‌زرا . نیوه‌ی بووجه‌ی ده‌ولته‌تی نه‌میریکا نیوه‌که‌ی تریش دامه‌زراوی فرود - روکفیلر و دامه‌زراوی کارنیجی ده‌یده‌ن . نیتزگه‌که دزی نه‌له‌مانیای

۲ - گۆقاری «الاداب» ی بیروتی ژماره‌ی تایهت به
گۆنگره‌ی نووسه‌رانی ئاسیا و نه‌فریقا سالی
۱۹۶۶ .

دیموکرات ته‌رخان کراوه‌و ژماره‌یه‌ک له‌پسپورانی ئهمریکا
هناز ناوی شاراره‌شان به‌شانی سه‌دان موچه‌خۆری
ئه‌له‌مانیای رۆژ ناوا به‌رپۆه‌ده‌چێ . به‌شی سیاسی له‌به‌شه
سه‌ره‌کی‌یه‌کانی ئهم ئیزگه‌یه‌و ئهم هۆبانه‌ی لی‌جیا ده‌بیته‌وه :

۱ - له‌ سالی ۱۹۶۷ دا له‌ شاری «ته‌نجه» ی مه‌غریب بناغه‌ی
زانکۆیه‌کی ئهمریکایی دامه‌زرا‌شان به‌شانی هه‌ردوو
زانکۆی له‌ قاهره‌و بیروت‌دا هه‌ن . ئهم زانکۆیان‌ه
یارمه‌تی و دراویان له‌ ده‌زگا سیخوریه‌کانی ئهمریکا بۆ دیت
وه‌ک دامه‌زراوی «فۆرد» .

۲ - وه‌ک له‌ ته‌وراتدا هاتوه «یه‌هوه» به‌زمانی جووله‌که‌ ناوی
خوایه . دوا به‌دوای شه‌ری ۱۹۶۷ ی نیوان عه‌ره‌بو
زایونیزم ئه‌نهامانی ئهم کۆمه‌ته‌ درانه‌ دادگا . پاش
لیکۆتینه‌وه‌ ده‌رکوت که‌ مه‌ته‌بندی گشتی کۆمه‌ل
ده‌که‌وینه‌ شاری (برۆکلین) و له‌لایه‌ن ئازانس‌ی
سیخوریه‌تی ئهمریکا (SIA) سه‌ره‌پرشتی
ده‌کری .

۳ - له‌و بلاوکراوانه‌ی له‌ولاته‌ عه‌ره‌بی‌یه‌کاندا ناوبانگیان
ده‌رکردبێ گۆقاری «ژیان له‌ئهمریکا» بوو . له‌ شاری
که‌رکوکدا تا شۆرش‌ی ۱۴ ته‌مموزی سالی ۱۹۵۸
بلاوکراوه‌ی «په‌یام» به‌زمانی کوردی ده‌ر ده‌چوو .

۱ - سیاسه‌تی ناوخۆ .

۲ - سوپای گه‌لی ئه‌له‌مانو سوپای سوڤیه‌ت .

۳ - هۆبه‌ی ئابووری و پیشه‌سازی .

۴ - هۆبه‌ی حیزب و ریکخراوه‌ جه‌ماوه‌ری‌یه‌کان .

هه‌روه‌کو له‌ پشته‌ریش گوتمان ، ئیشوکاری ئهم
ده‌زگایانه‌ ته‌نیا بلاوکردنه‌وه‌ی ده‌نگوباس و لیکۆلینه‌وه‌ نیه ،
به‌لکو بوونه‌ته‌ مه‌ته‌بندی و ئیسرائیکاری و سیخوریه‌تی و
هوشیارکردنه‌وه‌ی کری‌گرت‌ه‌کان به‌هۆی «جفره» بۆ ده‌ست
خستنه‌ ناو کاروباری ناوخۆی ئه‌و ده‌وله‌ته‌ سه‌ره‌خۆیانه‌ی
سیاسه‌تیان ناگونجێ له‌گه‌ل سیاسه‌تی چه‌وت و چاو چنۆکی
ئهمریکا و رژیمة ئیمپریالیزم سه‌رمایه‌ داره‌کان .

ئهمه‌ به‌شیکێ زۆر که‌می که‌ره‌سته‌کانی شه‌ری
سایکۆلۆجین ، که‌ ئهمریکا له‌پیناو ئامانجه‌ نار‌ه‌واکانی به‌کاریان
دینێ وه‌ک دروستکردنی شه‌ری ناوخۆ و کۆده‌تاو ئازاره‌ و
بلاوکردنه‌وه‌ی برسیتتی و نه‌خۆشی و هه‌زاری بۆ ئه‌وه‌ی بازاری
سه‌رمایه‌دارو بۆرژوا له‌ گه‌رمه‌و هه‌رمینه‌دان .

سه‌رچاوه‌کان :

۱ - دراسات فی الاعلام والحرب النفسیه - د. فرید

آبار .

۲ - الصحافه‌ التلفزيونیه‌ گۆرینی ابتسام عباس علوان .